

Història oral

LA MORT DEL REI SANXO DE MALLORCA SEGONS LA TRADICIÓ LOCAL A FORMIGUERA EN EL CAPCIR

GABRIEL ALOMAR I ESTEVE

Els historiadors del regne de Mallorca que tracten de la mort del rei Sanxo ho fan en una forma breu sense donar-ne cap detall: tots escriuen que, haguent patit de asma tota la vida (en bon mallorquí afa-gor) cercava llocs de muntanya per fer-hi llargues estades, com Vall-demossa i el Teix trobant-se a Mallorca, i Formiguera en el Capcir quant es trobava als comptats rossellonesos. En aquest darrer lloc hi va trobar la mort el dia 4 de setembre de l'any 1325 de la Encarnació del Senyor.

La comarca del Capcir es una bellíssima vall —que en temps fou vescomtat— al nord del Conflent, en la qual es migparteixen les aigües de les fonts del riu Tet, que després de passar prop de Perpinyà va a desembocar devers Canet, i les del Aude, que seguint la direcció oposada, cap al nord cerca les aigües mediterrànies no lluny de Narbona.

Al Capcir s-hi arriba per una carretera prou bona que es desvia de la general que va de Perpinyà a Puigcerdà, en el lloc de *Mont-Louis*, la superba fortalesa construïda per Vauban en temps de Lluís XIV de França.

El meu bon amic l'erudit Pere Ponsich, coneixedor singular del patrimoni monumental del Rosselló i a qui tant deu la conservació del mateix, ja m'havia dit que del castell de Formiguera apenes en quedaven vestigis.

A pesar d'això, la meua curiositat per tot lo relatiu als reis privatis de les Mallorques, que eren també comtes del Rosselló, em feia desitjar desde feia temps, realitzar una visita personal a Formiguera per conèixer *de visu* els migrats restes que en romanguessin com a testimonis del nostre bon rei.

En la primavera de l'any 1980 vaig trobar la ocasió de fer aquesta visita en companyia de la meua esposa i de l'amic arquitecte Rafel Llabrés.

Aquesta visita va resultar interessant, no certament per haver descobert monuments sorprenents, cosa que ja no esperavem sino per

haver-me permès recollir de viva veu una tradició oral, de boca del batle o «maire» del poble Mr. François Picheyre, persona culta i amable que me va donar uns saborosos detalls circumstancials dels quals s'ha conservada localment la memòria. Sembla que aquests detalls es troben en part publicats a un follet, que actualment resulta intrombable, a principis del nostre segle; l'autor del follet va ser un rector de la parròquia de la vila. Mentre algun autor més afortunat tròbi aquesta publicació, jo em limitaré a deixar constància escrita de la tradició oral tal com la me va contar el Sr. Picheyre.

EL CASTELL DE FORMIGUERA

L'església actual degué ésser bastida en època molt antiga (segurament temps en que el Capcir era vescomat) i consta que fou ampliada en els anys del rei Sanxo, el qual degué al mateix temps reformar el castell, del qual l'església formava part. La major part d'aquest va ser enderrocada qui sap quant; però resten els fonaments enterrats que, recentment, en l'avinentsa d'excavar les síquies pel clavegueram varen ésser trobats a ditints indrets. No obstant, en les primeries

del nostre segle quedava encara un troç de mur, prolongació de la fatxada de l'església. En aquest mur, del qual he vist una vella fotografia que m'ha servida per treure el dibuix adjunt, hi havia un ampli portal de mig punt. Aquests restes, fins a lo que es pròpiament fatxada de l'església varen esser demolits per fer lloc a una nova Casa de la Vila o «mairie», sense interès arquitectònic.

Passem a la tradició de la mort del rei Sanxo de Mallorca.

Comensem per recordar que l'asma es una malaltia que poques vegades mata directament i menys encara quant es inveterada. Pot dur com a conseqüència, en canvi, especialment en les persones de certa edat, accidents cardíacs que resulten fatals.

Això degué esser lo que li va succeir al rei Sanxo, que haguent passat part de l'estiu al castell de Formiguera i trobant-se relativament bé (dies abans de morir havia signat certes disposicions a favor del jueus) el citat dia 4 de setembre, o qui sap si un dels anteriors, s'en havia anat de cacera als voltants d'un altra castell del qual queden ruïnes, a un coll, visible desde Formiguera, que s'anomena «Coll de la Creu». I allà se li produí l'accident fatal, que segons la tradició local fou una «insolació» i més probablement un infart o atac de còr. El baixaren en una llitera i ja no va tenir temps d'arribar viu al castell de Formiguera, morint en un barri del poble que s'anomenava (i s'anomena encara) «la ciutatella», no sabem perquè, qui sap si per esser una part de les murades que en un temps haurien tancat el poble.

El còs va ser traslladat a Perpinyà. Aquell setembre es diu que era calorós, i no trobant en el lloc altre medi per embalsamar-lo, el varen salar.

Aquí s'acaba la història tramesa per la tradició oral de l'episodi històric, que com era d'esperar va dur conseqüències en relació a la successió, ja que el futur Jaume III, nebot i hereu seu, no tenia encara edat per governar.

Segons els documents va ser sepultat davant l'altar major de l'església romànica de Sant Joan («Sant Joan el Vell») al costat de la seva mare Esclarmonda.

Segons en Pere Ponsich, es pot donar com a segur que al quedar edificat el triple àbside de Sant Joan el Nou, en temps de Jaume III

(una de les tres capelles que el formen, la de la Mare de Deu «de la Magrana» va ser pagada per la seva tia la reina Sanxa de Nàpols de la que ostenta les armes) s'hagués fet el trasllat de les despulles dels dos a un costat del nou altar major, lloc en el qual encara en el segle XVIII i en determinats dies els canonges resaven responsoris per llurs ànimes. La caiguda de la dinastia de Mallorca, poc temps després, impedí segurament la construcció del monument o monuments funeraris dedicats a la memòria de ambdós, damunt aquests nous enterraments.

L'esglèsia de Sant Joan el Vell una volta beneïda la de Sant Joan el Nou a finals del segle XV va quedar sense culte; i en el XIX fou utilitzada com a fàbrica d'electricitat. Fa uns vint anys varen iniciar-se en la mateixa obres de restauració que segueixen en curs i li van retornant la seva antiga dignitat. En ocasió d'aquestes obres es varen trobar vestigis —per desgràcia molt escasos— dels primitius enterraments reials. Una volta acabades aquestes obres, damunt aquests enterraments buits es pensà col·locar la bella estàtua en alabastre del nostre rei Sanxo que el poble mallorquí fa uns anys va regalar a la ciutat germana.